

## VZPON IN NASILNA UKINITEV SLOVENSКИH DENARNIH ZAVODOV V TRSTU

Milan PAHOR

ravnatelj NŠK, IT-34100 Trst, Via S. Francesco 20  
direttore della Biblioteca nazionale slovena e degli studi, IT-34100 Trieste, Via S. Francesco 20

### IZVLEČEK

*Gospodarska neodvisnost je za vsak narod življenjskega pomena. Takšno je bilo izhodišče Slovencev v Trstu, ko so prišli do ugotovitve, da narodni preporod ne bo gotov in trajen, če si ne zagotovijo trdne gospodarske osnove. Začetek tega lahko postavimo v leto 1880, ko je bilo ustanovljeno Gospodarsko društvo v Škednju v Trstu. Naslednji pozitivni učinki so se pokazali v uspešnem razvoju obrti, trgovine in prometa, zlasti pa v razcvetu denarnih zadrug, posojilnic, hranilnic in bank. Slovenski denarni zavodi so postali vidna sila v Trstu, kar so morali "priznati" celo uradni italijanski krogi.*

*Z ustanovitvijo Jadranske banke leta 1905 se je odprla pot za samostojno oblikovanje bančnega in industrijskega kapitala. Tedaj je bil vzpon tržaških Slovencev res silovit.*

*Ta vzpon je zaustavil razpad avstroogrske monarhije, povsem uničil pa fašizem. Po drugi svetovni vojni so morali Slovenci v Trstu začeti znova. Napeti so morali vse sile, da je prišlo do ponovne ustanovitve samostojnega slovenskega zavoda v Trstu ter do ponovne mreže slovenskih gospodarskih in denarnih ustanov.*

**Ključne besede:** denarni zavodi, Slovenci, Trst

**Parole chiave:** istituti bancari, Sloveni, Trieste

### UVODNA UGOTOVITEV

Gospodarska neodvisnost je za vsak narod življenjskega pomena. To je temeljni pogoj za dejansko enakopravnost v mednacionalnih odnosih. Tako je bilo izhodišče Slovencev v Trstu, ko so se začeli zavedati, da narodni preporod ne bo gotov in trajen, če si ne ustvarijo trdne gospodarske osnove. Pozitivni učinki so se kmalu pokazali v uspešnem razvoju obrti, trgovine in prometa, zlasti pa v razcvetu denarnih zadrug, posojilnic in hranilnic, bank. Denarni zavodi so veliko prispevali k reševanju gmotnih vprašanj kmečkih in revnejših slojev slovenskega prebivalstva. Na drugi strani so denarni zavodi postali vidna sila v Trstu, kar so "morali" priznati celo italijanski krogi. Z ustanovitvijo Jadranske banke leta 1905 se je odprla pot za samostojno oblikovanje bančnega in industrijskega kapitala. Tedaj je bil vzpon tržaških Slovencev res silovit. Vzpon je zaustavil razpad habsburške monarhije, povsem uničil pa fašizem. Po drugi svetovni vojni so morali Slovenci začeti znova in napeti sile za ustanovitev lastnega slovenskega bančnega

zavoda. Kljub vsem neugodnim okoliščinam so se lahko idejno sklicevali in navezali na vse tisto, "kar je že bilo". Imeli so prav, ko so trdili - kljub nasprotnim glasovom v lastnih vrstah - da je ekonomska samostojnost povezana z večjo svobodo ne le v gospodarskem, temveč tudi v narodnem in kulturnem življenju. Lahko bi rekli: Vse, kar je danes, ima svoje korenine v preteklosti.

### ZAČETEK IN RAZVOJ

Denarne zadruge, posojilnice in hranilnice so nastajale v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, torej v času, ko sta se vedno bolj uveljavljala industrializacija in postopno širjenje kapitalizma. Obenem se je podeželsko prebivalstvo vedno bolj zaposlovalo v mestih, vzporedno pa je prihajalo do množične emigracije v mesta in druge dežele, predvsem pa v Severno Ameriko. Vse to pa je pospeševala gradnja železnic, ki jih je financiral v glavnem dunajski kapital v povezavi sprva s francoskim in kasneje nemškim. Ena izmed glavnih prometnih sil habsburške monarhije - železnica Dunaj-Trst

- je bila dograjena leta 1857, od nje pa so v naslednjih desetletjih zgradili vrsto odcepov. Ob tej prometni žili se je začela koncentrirati velika trgovina ter so nastajala industrijska središča. Prometne poti so omogočale konkurenco drugih industrij in odpirale nova tržišča za tuje industrijske izdelke. Obenem pa so se na široko odprla vrata mednarodnemu kapitalu. Z vedno večjim vlaganjem v slovensko tržišče je nemško meščanstvo (na Primorskem tudi italijansko) vedno bolj obvladovalo slovenske dežele. Eno izmed težišč tega prodiranja je bil Trst oziroma Jadran. Slovenci so doživljali proces uveljavljanja kapitalizma v položaju gospodarske podrejenosti. Pripadali so predvsem srednjemu in nižjemu sloju. Izhod iz krize so videli v ustanavljanju denarnih zadrug, posojilnic in hranilnic, ki naj bi po načelu vzajemnosti in pomoči varovale in krepile domače kmetijstvo. Obenem pa naj bi se na ta način varovala in krepila slovenska industrija, trgovina in obrt, na katerih naj bi slonela gospodarska samostojnost slovenskega naroda. Posojilnice, hranilnice in zadruge so se do preloma stoletja razrasle v mrežo, ki je pokrivala domala sleherni kot slovenskega narodnega ozemlja. Tudi v Trstu je nastala in se razvila omenjena mreža denarnih in gospodarskih ustanov. V letih pred prvo svetovno vojno je delovalo v Trstu in njegovem obmestju okrog štirideset zadrug in družb. Delokrog zadružnih hranilnic in posojilnic je bil omejen na sprejemanje vlog, na dajanje posojil in kreditov. To je bila vsekakor pomembna postavka, vendar ni mogla zadovoljiti potreb slovenskega gospodarstva in podjetništva. Kljub razvejanemu sistemu denarnih zavodov, ki so bili namenjeni širšim slojem, je ostalo področje finančnega posredništva, industrije in veletrgovine v rokah drugih, kajti poslovno kreditiranje, finančne investicije v industrijo so bile še vedno domena drugih bank, predvsem dunajskih in deloma italijanskih v Trstu.

Prav v mestu Trst je avstrijski nemški kapital vedno bolj gospodoval nad italijanskim, obenem pa sta slovenski in hrvaški kapital pridobivala pomen. Tako so slovenski poslovneži s češko pomočjo v letu 1900 ustanovili prvo slovensko delniško banko: Ljubljansko kreditno banko. Za tem je leta 1905 nastala še Jadranska banka v Trstu. Slovenci so si tako odprli samostojno pot za oblikovanje lastnega bančniškega, finančnega in industrijskega kapitala ter za neposredno povezavo z vodilnimi finančnimi centri. Ti dve banki sta bili edini v slovenskem prostoru do prve svetovne vojne.

Jadranska banka je ustanovila oziroma bila soudeležena pri paroplovni družbi Dalmatia, špedicijskem podjetju Balkan, v delniški družbi Adria, pri paroplovni družbi Oceania ter v manjši meri pri hotelski družbi Grljan-Miramar. Udeležena je bila pri emisiji državnih obveznic ter pri drugih javnih posojilih. Jadranska banka je osnovala podružnice v Opatiji, Ljubljani, Dubrovniku, Splitu, Šibeniku, Metkoviću, Kotorju in na Dunaju. Velja poudariti dejstvo, da je v prvih sedmih letih

delovanja in razvoja dosegla skoraj polovično višino kapitala italijanskih tržaških bank.

## BANČNIŠTVO V TRSTU ZA ČASA JADRANSKE BANKE

Banka kot ustanova je bila takrat v Trstu, v avstro-ogrski monarhiji, v Italiji, pa tudi v Evropi razen v Angliji drugačnega ustroja kot pojmuemo danes banko v italijanskem kreditnem sistemu. Banka ni bila samo kreditna ustanova, temveč tudi finančna. Ta ni omejevala svojih poslov le na bančno področje (kredit, posojila, vloge, plačila, valuta) temveč je krepko posegala na področje industrije, trgovine, prometa. Skratka, banka je opravljala posle, ki jih danes vodi finančna delniška družba. Nadalje je opravljala kreditne posle kratkoročnega, srednjeročnega in dolgoročnega značaja. Take posle opravljajo danes specializirane banke. Banka je takrat v bistvu bila poslovna banka.

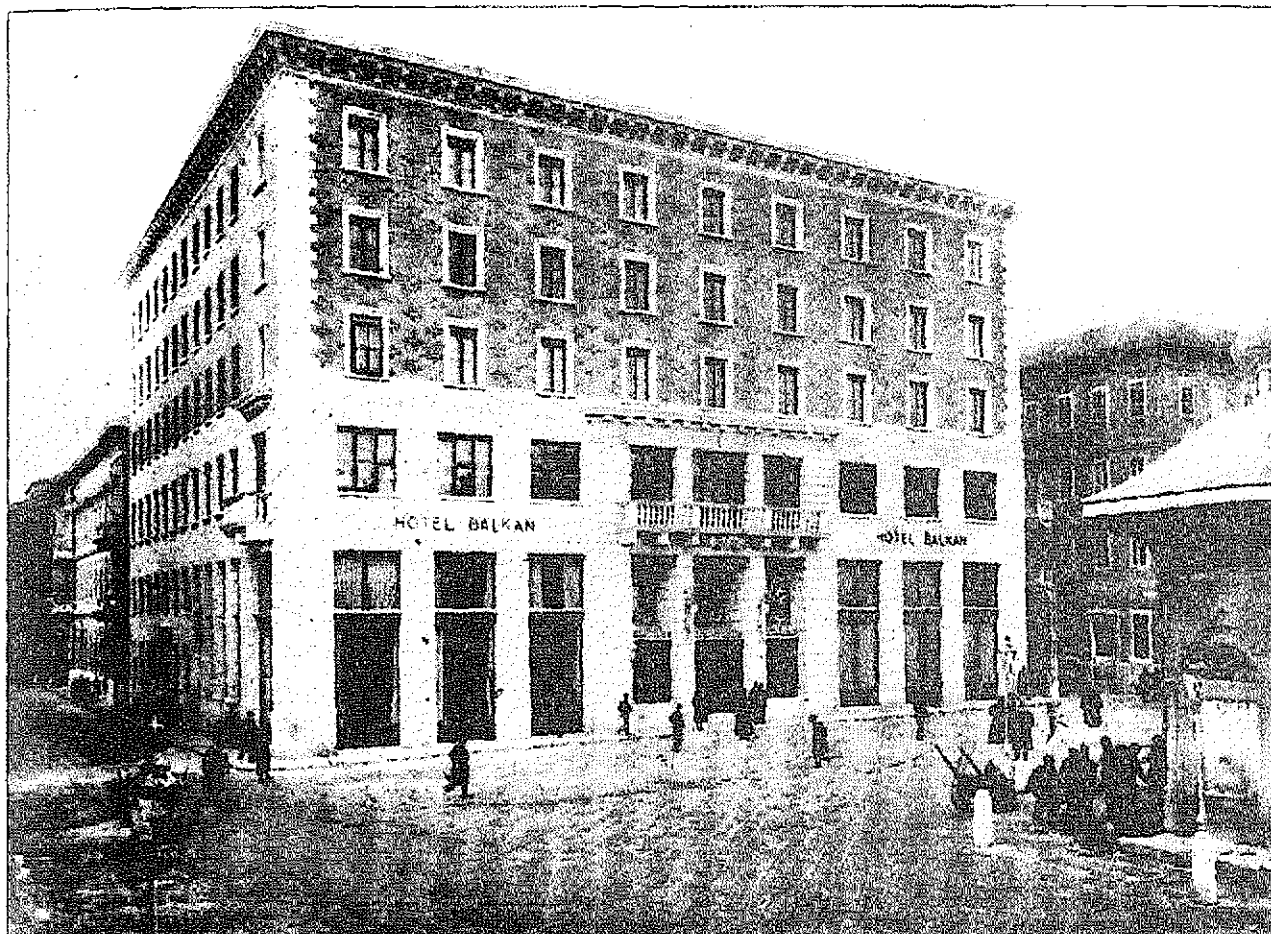
Poslovna banka se je razlikovala od banke v angleškem sistemu, ki je predvideval specializirane banke. Takemu sistemu se je približal italijanski bančni sistem z reformo v letu 1936. Do takrat je prevladoval tip mešane banke, t.j. poslovne banke. Jadranska banka je bila tipična poslovna banka (*banca d'affari* v italijanski terminologiji).

V obdobju pred prvo svetovno vojno so bile v Trstu številne banke oziroma denarni zavodi. Njihov porast je bil posebno viden od druge polovice XIX. stoletja dalje, ko se je Trst razvil v močno trgovsko in pomorsko središče ter je bil najvažnejše pristanišče avstro-ogrske monarhije. Visoko število denarnih zavodov v njem je bilo premočno povezano s pomembnim mestom, ki ga je imelo tržaško gospodarstvo v monarhiji.

V letu 1914 je bilo v Trstu 27 denarnih zavodov. To so podatki, ki jih je objavila tržaška Trgovinska zbornica (*Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura di Trieste*). Zbornica je denarne zavode porazdelila v tri skupine: italijanske banke, avstrijsko-madžarske banke in slovanske banke.

Publicist Ivo Mihovilovič je v svoji študiji o Trstu omenjene denarne zavode porazdelil v štiri skupine: italijanske banke, slovansko-hrvaške banke, češke banke in avstrijske nemške banke. Omenjeni avtor pravilno ugotavlja, da so bili takrat v Trstu najboljši pogoji za razvoj bančništva. Banke so nastajale in se razvijale pod ugodnim vplivom prometa in trgovine iz zaledja. V mnogih bankah je bil prisoten kapital od zunaj, tako da se je moč tržaškega bančnega kapitala opirala na kapital, ki ni bil tržaškega izvora.

Med denarne zavode, ki so bili odvisni izključno od vlog tržaških Slovencev, smemo šteti Tržaško posojilnico in hranilnico, Trgovsko-obrtno zadrugo in Ljudsko posojilnico in hranilnico. Slovenci so zgradili svoj denarni sistem s sistematičnim delom, pri katerem so pomagali vsi sloji, od delavca do okoliškega kmeta, od nameščenca do trgovca in podjetnika. Slovenski denarni



*Narodni dom v Trstu je bil dograjen leta 1904. Bil je najbolj viden znak slovenske prisotnosti v samem mestnem središču. Postavila ga je Tržaška posojilnica in hranilnica s podporo političnega gibanja Edinost. Načrt je izdelal arhitekt Maks Fabiani, dela je izvedlo tržaško slovensko gradbeno podjetje Martelanc.*

*Il Narodni Dom di Trieste venne costruito nel 1904. Era il segno più evidente della presenza slovena e slava nel centro stesso della città. Venne eretto dalla Tržaška posojilnica in hranilnica con il sostegno del movimento politico Edinost. Autore del progetto era l'architetto Maks Fabiani, mentre i lavori di costruzione furono portati a compimento dall'impresa edile slovena Martelanc di Trieste.*

zavodi so bili torej trdno zasidrani v domačih tleh.

V skupini italijanskih bank so bili naslednji zavodi: Cassa di Risparmio Triestina, Banca Commerciale Triestina, Banca di Credito Popolare in sedem bančnih konzorcijev, Banca Cooperativa di Trieste, Banca Federale, Banca Triestino-Istriana, Unione Cooperativa Triestina di Credito e di Risparmio, Società Triestina di Sconto e Credito, Consorzio Industriale di Mutui Prestiti in Banco Operaio di Mutui Prestiti.

V skupino avstrijskih bank so sodile: Creditanstalt für Handel und Gewerbe, Unionbank, Anglo-Oesterreichische Bank, Depositen Bank, Zentralbank Deutscher Sparkassen, Avstrijsko-madžarska banka, Poštna hranilnica, Banca Mobiliare. Vse našete banke so bile seveda tržaške podružnice osrednjih zavodov.

V skupino slovanskih bank so spadali naslednji

denarni zavodi: podružnica Živnostenske banke, podružnica Ustřední Banka českých sporitelů, podružnica Ljubljanske kreditne banke, dva lokalna bančna zavoda Jadranska banka in Splošna hranilnica, ter štirje bančni konzorciji, Hrvatska štedionica, Ljudska hranilnica in posojilnica, Tržaška posojilnica in hranilnica, Trgovsko-obrtna zadruga.

Po razpredelnici, ki so jo sestavili strokovnjaki Trgovinske zbornice, lahko razberemo v Trstu prisotnost 10 italijanskih denarnih zavodov, 9 slovanskih in 8 avstrijsko-madžarskih. Ta ugotovitev velja za leto 1914. Tehniki Trgovinske zbornice so uporabili selektivni kriterij za določitev statusa banke oziroma denarnega zavoda. Iz seznama so izpuščeni nekateri zavodi, ki so delovali na izključno specializiranih področjih. Iz seznama je namreč izpadla Narodna posojilnica, ki bi sodila

v seznam slovanskih bank, ter Cassa di liquidazione per gli affari a termine in caffè, ki bi sodila v italijanski imenik. Iz seznama so bile izpuščene tudi manjše denarne zadrage, saj nekateri viri navajajo za isto leto prisotnost 53 denarnih zavodov v Trstu. Očividno jih je le 27 sodilo v skupino pravih bank oziroma pravih denarnih zavodov.

Publicist Ivo Mihovilović je vzel v pretres bilance italijanskih in slovanskih denarnih zavodov za poslovno leto 1913. Ni možna primerjava z bilancami podružnic avstrijskih bank v Trstu, ker so bile le-te zaobjete v poročilih njihovih central. Iz pregleda je razvidno, da je bilo razmerje med italijanskim in slovensko-hrvaškim kapitalom naslednje:

- italijanski kapital z glavnico, rezervami in vlogami je štel 69.011.471 kron, t.j. 54,5%;
- bančni promet italijanskih bank je bil 115.773.130 kron, t.j. 58,25%;
- slovenski in hrvaški kapital z glavnico, rezervami in vlogami je dosegal 57.817.629 kron, t.j. 45,5%;
- bančni promet slovenskih in hrvaških bank je bil 82.016.507 kron, t.j. 41,75%.

Italijanski bančni kapital v Trstu, ob koncu poslovnega leta 1913, je bil le za 9% močnejši od slovenskega in hrvaškega. Številke ob koncu prvega polletja 1914, torej tik pred izbruhom prve svetovne vojne, so jasno pokazale, da je združeni slovenski in hrvaški kapital za 3,5% prekosil italijanskega.

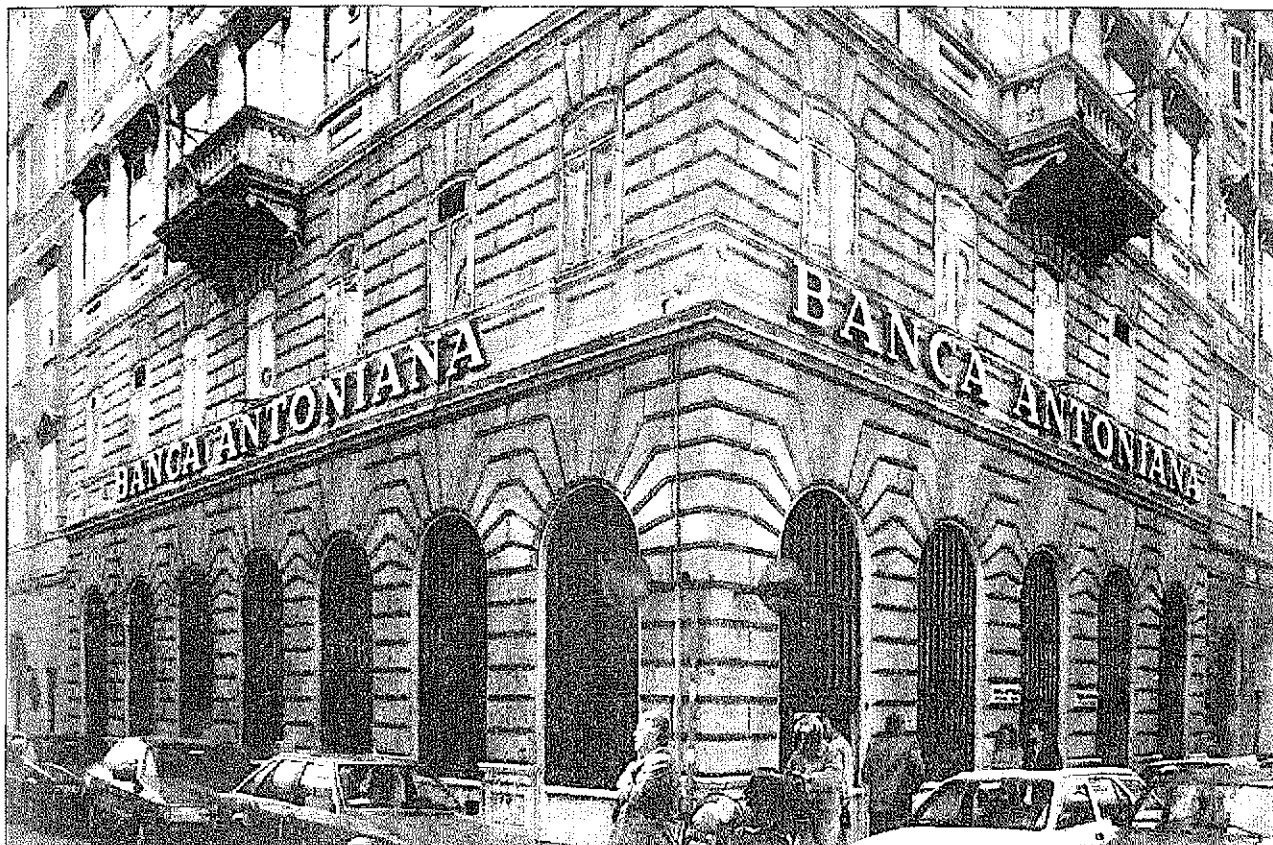
Podatki nazorno kažejo, da so Slovenci in Hrvati v Trstu leta 1914 dosegli raven italijanskega denarništva. Če bi k slovenskemu in hrvaškemu kapitalu prišteli še moč tržaških podružnic čeških denarnih zavodov, bi se bilanca krepko nagnila v korist slovanskega kapitala.

#### **DENARNE ZADRUGE, KREDITNA DRUŠTVA, HRANILNICE, POSOJILNICE, BANKE IN ZAVAROVALNICE SLOVENCEV IN SLOVANOV V TRSTU OB RAZPADU AVSTROOGRSKE MONARHIJE**

Ob razpadu avstroogrške monarhije je slovenska in slovanska skupnost v Trstu štela nekaj desetih denarnih zadrug, hranilnic in posojilnic, bank, delniških družb in zavarovalnic. Priloženi seznam nazorno priča o močni gospodarski prisotnosti Slovencev in Slovanov v Trstu.

1. Trgovsko-obrtna zadruga
2. Ljudska hranilnica in posojilnica
3. Splošna hranilnica
4. Narodna posojilnica in hranilnica
5. Tržaška kmetijska družba
6. Zadruga zveza v Trstu
7. Kmetijska ribarska posojilnica in hranilnica
8. Obrtnijsko društvo v Barkovljah
9. Novo konsumno društvo v Barkovljah
10. Gospodarsko društvo na Greti
11. Konsumno društvo v Kolonji
12. Obrtno in konsumno društvo Adrija v Rocolu

13. Gospodarsko društvo v Rocolu
  14. Gospodarsko društvo v Rojanu
  15. Rojansko posojilno in konsumno društvo
  16. Svetoivansko konsumno društvo in Svetivansko gospodarsko društvo Narodni dom
  17. Gospodarsko društvo Vrdeča
  18. Obrtno in konsumno društvo Sv. Ivan
  19. Obrtnijsko društvo na Vrdeli
  20. Konsumno društvo na Vrdeli
  21. Gospodarsko društvo na Frdeniču pri Sv. Ivanu
  22. Delavsko konsumno društvo pri Sv. Ivanu
  23. Slovensko delavsko in obrtniško, konsumno in gospodarsko društvo Jadran pri Sv. Jakobu
  24. Konsumno društvo pri Sv. M.M. Spodnji
  25. Obrtnijsko društvo pri Sv. M.M. Spodnji
  26. Gospodarsko društvo pri Sv. M.M. Zgornji
  27. Obrtnijsko in konsumno društvo v Škednju
  28. Obrtniško, konsumno in posojilno društvo v Škednju
  29. Gospodarsko društvo v Škednju
  30. Konsumno ter Novo delavsko konsumno društvo na Škorklji
  31. Občekoristna stavbena in stanovanjska zadruga Naš dom v Trstu
  32. Delavske zadrage v Trstu
  33. Pogrebna društva: Pogrebno društvo v Rocolu, Pogrebno društvo na Vrdeli, Pogrebno društvo Arimatejsko, Pogrebno društvo za Sv. M.M. Zgornjo in Spodnjo, Pogrebno društvo Fratellanza-Bratovščina, Pogrebno društvo v Rojanu, Tržaško pogrebno društvo pri Sv. Jakobu, Novo pogrebno društvo pri Sv. Ivanu, Pogrebno društvo v Škednju
  34. Tržaška posojilnica in hranilnica (TPH)
  35. Jadranska banka (JB)
  36. Delniške družbe: Paroplovna družba Dalmatia, Trgovska, špedicijska in komisijonarska družba Balkan, Pivovarna Adria, Hotelska in turistična družba Grljan-Miramar, Ladjarska družba Oceania, Agrumaria
  37. Hrvatska štedionica v Trstu
  38. Podružnica Ljubljanske kreditne banke v Trstu
  39. Podružnica Osrednje banke čeških hranilnic v Trstu
  40. Podružnica Živnostenske banke v Trstu
  41. Zavarovalnice: Zavarovalna zadruga Croatia, Prva češka splošna delniška družba za zavarovanje, Vzajemna zavarovalna banka Slavija
- Slovenski denarni zavodi v Trstu, ki so do leta 1918 uspešno poslovali, so po razpadu avstroogrške monarhije prišli v nove razmere. In to ne samo zaradi odcepitve Primorske od slovenskega in širšega zaledja, temveč tudi zaradi raznarodovalne politike vse do fašističnega uzakonjenega nasilja.
- Že 13. julija 1920 so fašistične skvadre zažgale Narodni dom v Trstu. 28. oktobra 1922 je fašistična stranka prevzela dejansko oblast v Italiji. To je bilo usodno za slovensko in hrvaško narodno skupnost v Italiji. V naslednjih letih so bila vsa društva ukinjena, ne samo politična, narodna, kulturna in izobraževalna, temveč tudi



*Januarja 1906 je Jadranska banka kupila stavbo na vogalu ulic S. Nicolò in Cassa di Risparmio. Hišo so odkupili od grofice Karle Coronini-Cronberg. V stavbi je bil centralni sedež Jadranske banke vse do likvidacije leta 1927. Nel gennaio del 1906 la Jadranska Banca acquistò dalla contessa Carla Coronini - Cronberg lo stabile all'angolo tra le vie Nicolò e Cassa di Risparmio. L'edificio ospitò la sede centrale della Jadranska Banca sino alla sua liquidazione, avvenuta nel 1927.*

podporna in dobrodelna.

Popolnoma logično je, da je v tem okviru prišlo do postopne likvidacije gospodarskih in denarnih ustanov.

#### NOVE RAZMERE IN SPREMENJENA IZHODIŠČA

Miselnost, ki jo je prinašala nova italijanska oblast, je bila drugačna. Nova oblast ni hotela upoštevati različnosti t.i. novih pokrajin, kot so jih poimenovali. Neupoštevanje realnega stanja je kmalu privedlo do nasprotovanja in celo do sovražnosti. Ni bilo treba čakati, da je prišel fašizem na oblast, kar se je zgodilo šele leta 1922. Odnos je bil jasen takoj, kar se je čutilo na vseh področjih. Fašistični režim je nato vse zaostрил do neslutnih višin, vendar so bili pogoji postavljeni že prej, še za časa t.i. liberalnih vlad Italije. Na gospodarskem področju oziroma na bančnem je bilo kmalu jasno, koliko je ura. V ponazoritev navajam stališča iz uradnih italijanskih dokumentov iz leta 1919, nekaj mesecev po prihodu italijanskih čet v Trst, ko so bili še v teku razgovori o mirovni pogodbi in o novi razmejitvi v

Evropi po prvi svetovni vojni.

Izredno nazorno je pismo, ki nosi številko 6551 ter je bilo z datumom 3. februar 1919 poslano iz Rima v Trst. Pisal ga je italijanski zakladni minister (Ministro del Tesoro) guvernerju v Trst. Tako piše: "Mi è stata prospettata la questione delle Banche funzionanti nella Venezia Giulia, e del contegno da tenersi verso le banche stesse. Data l'importanza che la questione ha in rapporto all'economia nazionale, e per le nuove terre pervenute all'Italia, ritengo opportuno di esporre all'E.V. a quali direttive, secondo il mio avviso, l'azione nostra dovrebbe in proposito essere ispirata."

V prvem odstavku pisma minister poudarja pomembnost bančnih zavodov v državnem gospodarstvu. Zaradi tega morajo biti italijanska stališča jasno izdelana, celoten načrt pa prilagojen cilju.

Pismo se v drugem in tretjem odstavku glasi dobesedno takole:

"Si tratta soprattutto delle banche le quali, pur avendo nel Triestino una filiale, hanno fuori del territorio di armistizio la loro direzione. Come V.E. ben sa, tali ban-

che possono essere di due categorie: tedesche e slave.

Circa le banche tedesche, la nostra linea di condotta sembra tracciata con chiarezza dallo stesso svolgimento storico dei fatti. Noi non abbiamo nessun interesse a che tali banche continuino a funzionare in casa nostra, compiendo servizi cui i nostri istituti sono in grado di attendere con non minore utilità per il commercio (...)"

V nadaljevanju pisma minister pojasnjuje, da se problem tiče predvsem dvojnih vrst denarnih zavodov, ki so nemške in slovanske narodnosti. Glede nemških bank je italijansko stališče jasno, saj je potrjeno od zgodovinskih dogodkov. Tu se minister sklicuje na dejstvo, da je bila italijanska država na strani zmagovalcev, medtem ko je bila Nemčija poražena. Zato je jasno zapisano stališče, da italijanska država ne vidi nobenega interesa v tem, da nemške banke sploh poslujejo v državi, saj njihovo aktivnost lahko prevzamejo italijanski zavodi. Nato se v četrtem odstavku pisma obrne na problem slovanskih bank. O tem pravi:

"Circa le banche slave, la questione è senza dubbio assai più delicata, sebbene mi sembri che i fatti indichino anche per esse con chiarezza quale debba essere la nostra politica. I pericoli che esse possono presentare sono in realtà maggiori di quelli che si avrebbero con istituti tedeschi; nè è certamente mestieri che io mi dilunghi in proposito con l'E.V.. Ella ben conosce quale mezzo di penetrazione e di influenza possa rappresentare la banca. Occorre invigilare a che gli istituti slavi, e segnatamente quelli jugo-slavi, con un'accorta politica non riescano a paralizzare l'azione delle banche italiane, esercitando una specie di dumping per i depositi e per gli sconti, attraendo a se stessi i clienti e cattivandosi gli spiriti per le idee che esse possono rappresentare."

Minister pravi, da je zadeva slovanskih bank mnogo bolj občutljiva od nemških, čeprav meni, da je tudi pri tem italijansko stališče jasno. Nevarnost, ki jo predstavljajo slovanske banke, je mnogo večja od nemške nevarnosti. Zato je treba nadzorovati poslovanje slovanskih bank, še posebno pa jugoslovanskih bank. V zaključku pa zapiše takole:

"Per quanto sia possibile, la banca a Trieste deve italianizzarsi. Potranno a ciò giovare accorgimenti dei nostri banchieri e provvedimenti delle nostre banche. A ciò deve tendere, a mio avviso, l'azione del Governo."

Zadnji trije stavki pisma so zelo nazorni. Minister pravi, da se morajo vse banke v Trstu italijanizirati, kar pomeni, da morajo postati italijanske v lastniškem pomenu. Za dosego tega cilja morajo sodelovati italijanske banke. V tem smislu mora biti usmerjeno delovanje vlade v Rimu.

Še bolj v podrobnosti razčlenjeno pa je bilo pismo, ki ga je sestavil inšpektor na zakladnem ministrstvu v Trstu in ki nosi datum 21. 2. 1919. .

"Il sig. Col. Segre mi ha fatto prender visione, in via breve e riservatissima, di copia della lettera n. 6551, in

data 3 corrente, diretta da S.E. il Ministro del Tesoro al Comando Supremo. Sembra a me che il Governatorato della Venezia Giulia, per corrispondere alle direttive tracciate da S.E. il Ministro, dovrebbe senza indugio prendere alcuni provvedimenti in materia bancaria."

Inšpektor na izpostavi zakladnega ministrstva v Trstu je bil seznanjen z vsebino pisma z dne 3. februarja 1919, ki ga je poslal italijanski zakladni minister. Vsebina pisma mu je bila pokazana, ker je bil oseba vredna zaupanja. Inšpektor je mnenja, da mora vojaško guvernerstvo v Trstu podvzeti potrebne korake na bančnem sektorju.

"Per quanto le suaccennate direttive siano abbastanza chiare, ed il sig. Col. Segre, per la sua speciale competenza, non abbia bisogno di chiarimenti, pure aderisco al suo invito di manifestare in materia la mia modesta opinione personale. Come ha giustamente rilevato S.E. il Ministro, noi ci troviamo di fronte a due gruppi bancari, uno costituito da tutte le filiali delle banche tedesche, l'altro costituito dalle filiali delle banche slave. Oltre a questi due gruppi principali, aventi la loro centrale al di là della linea di armistizio, è da notare, però, che abbiamo a Trieste qualche banca che ha la sua centrale a Trieste, e quindi giuridicamente banca triestina, ma costituita da capitale notoriamente slavo o croato (per esempio, la Banca Adriatica)."

V nadaljevanju pisma inšpektor pravi, da bo napisal svoje osebno mnenje, ker je tako naprošen, čeprav so smernice ministra jasne. Strinja se, da sta v Trstu dve skupini bank, nemškega in slovanskega izvora; poleg njih pa so banke, ki imajo centralo v Trstu, kar pomeni, da so v pravnem smislu tržaške banke. Kot primer navaja Jadransko banko.

O problemu državnih komisarjev bi rad dodal naslednje. V t.i. "slovanskih bankah oziroma banche slave" je nova oblast takoj poskrbela, da so bili komisarji imenovani. Govorim o novembru in decembru 1918. To je bilo res takoj, če pomislimo na dejstvo, da so italijanske čete prispele v Trst 3. novembra 1918. Srečali so se s kopico problemov, vendar so ocenili, da je treba poseči na denarni sektor in uvesti strogo kontrolo z imenovanjem vladnih komisarjev v banke. Pri tem so se najprej lotili slovanskih in slovanskih denarnih zavodov, saj so le-ti imeli komisarja v lastnih prostorih še pred iztekom leta 1918. Sicer pa je imel zakladni inšpektor jasno stališče glede tega:

"Molto più delicata si presenta la italianizzazione o la liquidazione delle banche slave e di quelle triestine costituite con capitale prevalentemente slavo e croato. Per queste banche è assolutamente indispensabile che l'azione dei Commissari sia oculatissima. Il commissario dovrebbe essere una sentinella avanzata e stare sempre in vedetta per dare l'avviso al Governatorato ogni qualvolta la condotta della banca potesse avere conseguenze per i cittadini o per lo Stato."

Inšpektor pravilno ugotavlja, da je vprašanje slovan-

skih bank mnogo bolj problematično od nemških. Vsekakor je mnenja, da mora priti do italianizacije oziroma do likvidacije slovanskih bank, ki imajo centralo izven Trsta, in tistih tržaških bank, v katerih je delniška glavnic v rokah Slovencev in Hrvatov. Pri tem je izredno pomembna naloga komisarjev, ki predstavljajo predstražo italijanskih interesov. Sproti morajo opozarjati oblast o vsem, kar se dogaja. Tako se lahko takoj prepreči vse, kar bi bilo proti interesom države. Zaključek pisma je posvečen konkretnemu postopku:

"D'altro canto se verso le banche tedesche possiamo tenere una linea di condotta netta e precisa, per ovvie ragioni internazionali, non possiamo fare altrettanto per le banche slave, verso le quali l'azione del Governo deve essere esercitata con molta prudenza. A me pare che per queste banche l'azione del Governo potrebbe riuscire assai efficace cercando di facilitare ogni passo delle nostre banche libere che tendesse ad assorbire il capitale slavo e croato, e quindi la italianizzazione di quelle banche o la fusione con le nostre. Potrebbe anche giovare per tale scopo lo acquisto più o meno graduale del capitale azionario delle predette banche da parte di qualche gruppo di nostri banchieri, e quando si avesse la maggioranza azionaria, farne deliberare la fusione con altra banca italiana, ovvero la trasformazione in banca italiana. Ritengo insomma che per le banche slave o croate, e per quelle triestine aventi capitale prevalente slavo o croato, l'azione del Governo potrebbe svolgersi, e con una accurata vigilanza, e con l'incitare e facilitare le banche libere italiane ed i banchieri italiani ad italianizzare le suddette banche."

Inšpektor na izpostavi zakladnega ministrstva v Trstu meni, da bi bila vladna akcija najbolj uspešna, če bi podprla napor italijanskih bank, da bi le-te prevzele slovenski in hrvaški kapital in tako dejansko in konkretno italianizirale oziroma izvedle fuzijo med bankami. V ta namen velja izpeljati in podpreti odkup delnic slovenskih in hrvaških bank s podporo italijanskih bankirjev, dokler ne bi dosegli večine v delniški glavnici. Nato bi izpeljali fuzijo z italijansko banko ter dosegli cilj: italianizacijo bank.

#### NASILNA UKINITEV SLOVENSkih IN SLOVANSkih DENARNIH ZAVODOV V TRSTU

V obdobju med dvema vojnama je bilo slovensko gospodarstvo v Trstu in na Primorskem popolnoma porušeno. Posebno bridka je bila usoda denarnih zavodov v Trstu, kjer se ni rešila prav nobena ustanova. Širše vzeto, na Tržaškem so višro preživele le tri posojilnice, in sicer na Opčinah, v Nabrežini in v Boljuncu. Vse ostalo je bilo dobesedno nasilno ukinjeno z nacionalizacijo, likvidacijo, spojitvijo oziroma z razpustom posameznega denarnega zavoda. V kratkih orisih so predstavljene usode desetih denarnih zavodov in ene zveze: Zadrúžna zveza v Trstu, Jadranska banka, Tržaška hra-

nilnica in posojilnica, Trgovsko-obrtna zadruga, Ljudska hranilnica in posojilnica v Trstu, Splošna hranilnica, Narodna posojilnica in hranilnica, tržaška podružnica Osrednje banke čeških hranilnic, tržaška podružnica Ljubljanske kreditne banke, Hrvatska štedionica v Trstu, tržaška podružnica živnostenske banke iz Prage.

#### ZADRÚŽNA ZVEZA V TRSTU

Na občnem zboru 2. junija 1921 se je Zadrúžna zveza (1906) spremenila iz društva v zvezo, ko so k njej pristopile zadrúge iz tržaške, puljske in reške pokrajine. V zvezo je bilo včlanjenih 127 zadrug, od tega 85 denarnih. Po začetnih težavah je zveza dobro poslovala in bila finančno donosna. Ravno takrat so jo prizadeli novi zakoni in odloki. S fašističnim sindikalnim zakonom z dne 3. aprila 1926 sta nastali dve osrednji državni zvezi "Associazione nazionale fra le Casse rurali" in "Ente nazionale per la cooperazione"; v obe se je morala včlaniti Zadrúžna zveza. Od 19. julija 1927 dalje je lahko tržaški prefekt imenoval v upravni odbor zveze posebnega funkcionarja. Na občnem zboru 16. junija 1928 je bilo treba spremeniti naziv v "Federazione fra le società economiche e cooperative". 8. februarja 1929 pa je bila zveza uradno razpuščena, ko je štela 133 članic, od tega 81 denarnih.

#### JADRANSKA BANKA V TRSTU

Banka po prvi vojni ni v bistvu nikoli normalno poslovala. Najprej je v novembru 1918 dobila vladnega komisarja, nato se je postavil problem spremembe avstrijskih kron v italijanske lire, prenos lastnega premoženja z Dunaja v Trst ter izboritev vrste uradnih dovoljenj. Piko na i je postavil napad fašističnih skupin v bančne prostore 13. julija 1920. Takrat je vodstvo banke uradno postavilo zahtevo po povrnitvi materialne škode (v višini 800.000 lir) ter moralne škode (v višini 3.200.000 lir). Kot vidimo, gre za razmerje 1:4 v korist moralne škode, saj so upravičeno zapisali, da je bil prizadet ugled banke in okrnjeno zaupanje klientov v denarni zavod.

Po podpisu rapalske pogodbe se je Jadranska banka razdelila na dva dela: Jadranska banka v SHS (1921) ter Jadranska banka v Trstu, ki je ohranila svoj prvotni značaj do julija 1923, ko je bila nacionalizirana, kar pomeni, da jo je prevzel italijanski kapital. Novi italijanski upravitelji niso dobro poslovali, tako je bil denarni zavod formalno razpuščen v decembru 1925 ter likvidiran v letu 1927.

#### TRŽAŠKA POSOJILNICA IN HRANILNICA (TPH)

Po požigu Narodnega doma 13. julija 1920 se je morala Tržaška posojilnica in hranilnica preseliti, saj je izgubila lasten sedež. Svoje urade je prenesla v stavbo v Ulici Torre bianca števil. 19, kjer je poslovala vse do pri-



*Poslovni prostori Hrvatske štedionice so bili v prvem nadstropju stavbe na Borznem trgu šte. 3 v Trstu. Denarni zavod so ustanovili tržaški Hrvati v letu 1909.*

*Gli uffici della Hrvatska štedionica a Trieste erano al primo piano dello stabile al no. 3 di Piazza della Borsa. L'istituto bancario era stato fondato nel 1909 dai croati di Trieste.*

silnega razpusta. 24. novembra 1921 je morala zaprositi za italijansko državljanstvo, v letu 1922 je njeno poslovanje prišlo pod formalno nadzorstvo Federazione fra consorzi in Trieste. Uradno se je poslovalo najprej dvojezično, od leta 1924 pa samo italijansko. Na občnem zboru dne 28. aprila 1929 je posojilnica morala spremeniti statut, ki je bil samo v italijanščini, ter naziv v Cassa triestina di credito e depositi. Ob tem prelomu je število njenih zadrुžnih članov štelo visoko številko: 8259.

Tržaška posojilnica je po svojih močeh vztrajala in še dalje okrnjeno poslovala. Ostaja pa nedvomno dejstvo, da pritiski v raznih oblikah niso rodili sadov, saj zadruga ni propadla. Uradna italijanska oblast se je zato poslužila odlokov, ki so odstavili upravni odbor in imenovali komisarja. Z dekretom dne 16. aprila 1941 pa je bilo posojilnici odvzeto dovoljenje za poslovanje in določeno, da mora v likvidacijo.

#### TRGOVSKO-OBRTNA ZADRUGA

Ustanovljena je bila 18. februarja 1906, 17. aprila pa

je začela z rednim poslovanjem. Sedež denarnega zavoda je bil v Ul. sv. Frančiška 2. Poslovanje zadruga je bilo v vseh letih do prve vojne uspešno. V letu 1907 je zadruga kupila v strogem središču mesta dve zgradbi: eno na Acquedotto šte. 20 (danes Viale XX Settembre) ter drugo na Corsia Stadion šte. 21 (danes Via Battisti). V zgradbi na Acquedottu so bili razredi cirilmetodove šole (12 razredov ljudske šole) ter od leta 1910 dalje še razredi nižje slovenske trgovske šole. Stavba na Corsia Stadion je služila namenom tržaškega Sokola.

Trgovsko-obrtna zadruga je bila aktivna tudi na drugih področjih, saj je skupno z Jadransko banko ter s Tržaško hranilnico in posojilnico sodelovala v hotelski in turistični družbi Grljan-Mirammar.

Konec prve svetovne vojne je prinesel spremembe. Najprej je zadruga morala zaprositi za italijansko državljanstvo, nato se je poslovanje najprej spremenilo v dvojezično, dokler ni postalo le italijansko. V letu 1924 so slovenskemu nazivu zadruga morali dodati še italijanskega, ki se je glasil *Consorzio Commerciale Industriale in Trieste*. V letu 1925 so na 22. rednem občnem



zboru zadruga sprejeli spremenjeni statut v italijanščini. Takoj po vojni so sedež prenesli v Ulico Battisti, kasneje v Ulico Palestrina šte. 4.

Fašistična oblast zadrugi dolgo ni mogla do živenga, saj je poslovala vestno in dobro, kljub vsestranskemu pritisku. Odvetnik Tončič, ki je bil pravni zastopnik zadruga, je moral vsako leto vložiti priziv, da je sodišče potrdilo veljavnost poslovanja zadruga. Tudi z ekonomskega vidika je bila zadruga uspešna, saj je v letu 1940 prijavila dobiček v višini 55.966 lir. Na občnem zboru 11. julija 1940 so morali ponovno spremeniti naziv v Società Anonima Cooperativa. Sedež zadruga je bil premeščen v Ulico XXX Ottobre šte. 17. Še v letu 1940 je bila zadruga v slovenskih rokah. Takrat pa so neusmiljeno posegle oblasti. Najprej so iz političnih razlogov aretirali odvetnika Tončiča, predsednika zadruga, nakar so uvedli komisarsko upravo, ki je v nekaj mesecih pripeljala denarni zavod v italijanske roke. Ministrski odlok z dne 16. junija 1941 je dokončno uničil zavod s tem, da ga je spojil z Banca Popolare Giuliana. Novi lastnik je tako brezplačno dobil Trgovsko-obrtno zadruga in njeno premoženje, ki je stelo nekaj desetlin nepremičnin.

#### LJUDSKA HRANILNICA IN POSOJILNICA V TRSTU

V začetku leta 1905 se je zbrala skupina trgovcev, obrtnikov in posestnikov iz Sv. Ivana pri Trstu, da bi pripravila vse potrebne korake v zvezi z ustanovitvijo denarnega zavoda z imenom Hranilnica in posojilnica pri Sv. Ivanu. Hranilnica je poslovala na naslovu Guardiella št. 442 pri Sv. Ivanu. Denarna zadruga je dobro poslovala. Zato so na rednem občnem zboru 7. julija 1907 v dvorani Gospodarskega društva na Frdeniču sklenili prenesti delovanje v središče Trsta. Delokrog zavoda se je tako razširil iz tretjega volilnega okraja na ozemlje celotne tržaške občine. Prilagodili so naziv, ki se je glasil Ljudska hranilnica in posojilnica v Trstu. Kupili so si stavbo v Ulici Torre bianca šte. 21, kjer so poslovali od druge polovice leta 1907 dalje.

Vojne razmere ter pritiski novih italijanskih oblasti so kmalu po zaključku vojne prisilili Ljudsko hranilnico in posojilnico, da se je združila s Tržaško posojilnico in hranilnico.

#### SPLOŠNA HRANILNICA

Splošna hranilnica je začela poslovati v letu 1913. Njena življenjska in gospodarska pot je bila kratka, saj je trajala le 14 let. V letu 1927 je bila namreč nasilno ukinjena. O tem nazorno govori zapisnik z datumom 22. september 1927. Takrat so se v prostorih Casse di Risparmio sestali predstavniki Splošne hranilnice in Casse di Risparmio. Na dnevnem redu je bila le ena točka, ki se je v italijanskem izvirniku glasila: "Fusione della Cassa di Risparmio Generale di Trieste (italijanski naziv za Splošno hranilnico, op. avt.) con la Cassa di Risparmio

Triestina ai sensi dell'art. N° 2 del R.D. 10 febbraio 1927 N° 269 e giusta la lettera del 6 luglio 1927 N° di prot. 11157 del Ministero dell'Economia Nazionale che disponeva l'accertamento della situazione patrimoniale della Cassa di Risparmio generale di Trieste."

Tako se je tržaška Cassa di Risparmio polastila premoženja Splošne hranilnice.

#### NARODNA POSOJILNICA IN HRANILNICA

Narodna hranilnica in posojilnica je bila ustanovljena 11. februarja 1911 v Trstu. Razmah denarnega zavoda je preprečila vojna. Nato so bile vzpostavljene nove razmere. Italijanska oblast je pritisnila na vse slovenske in slovanske denarne zavode v Trstu. Tako je že v decembru 1918 Narodna posojilnica in hranilnica imela vladnega komisarja v osebi odvetnika Liubomira Sava. Omenjeni odvetnik in komisar je v spremstvu poročnika orožnikov opravil 21. in 22. decembra 1918 temeljit pregled blagajniških knjig in registrov v prostorih zavoda. Takrat je Narodna posojilnica in hranilnica poslovala v Via S. Giovanni šte. 14.

Poleg slovenskega naziva se je pojavil še italijanski, ki se je glasil Cassa Nazionale di Mutui, Prestiti e Risparmio, consorzio registrato a garanzia limitata in Trieste. Prav tako je bilo treba pripraviti in odobriti nov statut v italijanskem jeziku.

Usoda Narodne posojilnice in hranilnice je bila hkrati usoda ostalih denarnih zavodov, ki so bili v obdobju med dvema svetovnjima vojnama prisiljeni prekiniti poslovanje.

#### USTŘEDNÍ BANKA ČESKÝCH SPORITELN OSREDNJA BANKA ČEŠKIH HRANILNIC

Prvi slovanski denarni zavod, ki se je odločil, da odpre svojo podružnico v Trstu, je bila Osrednja banka čeških hranilnic.

Ta je bila ustanovljena v avgustu leta 1903. Pobudo so dale češke hranilnice. Ena izmed nalog banke je bila, da si pridobi poslovne stike z večjim številom denarnih zavodov v okviru monarhije, s posebnim ozirom na denarne zavode slovanske narodnosti. Posebno pozornost je Osrednja banka posvetila izseljeniškemu vprašanju. Pri tem je imel Trst vidno vlogo kot tranzitno pristanišče za izseljence v Ameriko.

Tržaška podružnica je bila odprta v letu 1907. Sedež je imela v poslovnem središču mesta, saj so ga dobili v lepi palači na trgu Ponterosso šte. 3. Do prve vojne se je poslovanje stalno širilo, uspešni in plodni so bili stiki s slovenskimi denarnimi zavodi v Trstu, saj se je banka znašla vživeti v naš svet. Najbolj tesni pa so bili stiki in posli z Živnostensko banko, ki je imela svoj sedež v veliki palači v neposredni bližini trga Ponterosso. Vojna je prekinila plodno poslovanje. Osrednja banka se je med vojno umaknila iz Trsta in ob prihodu Italije ni ob-

novila delovanja. V novembru in decembru 1918 je nova oblast neusmiljeno pregledala poslovanje slovenskih in slovanskih denarnih zavodov v Trstu. Takrat je zastopstvo Osrednje banke prevzela Živnostenska banka, v bistvu pa tedaj Osrednja banka v Trstu že ni več poslovala. Že leta 1921 se je v njene prostore vselil komaj ustanovljeni denarni zavod Banco Triestino di Credito e Risparmio. Leta 1930 se je še formalno izbrisala iz registra na sodišču.

### LJUBLJANSKA KREDITNA BANKA

Denarni zavod Ljubljanska kreditna banka je bil ustanovljen leta 1900. Vidni slovenski gospodarstveniki z ljubljanskim županom Ivanom Hribarjem na čelu so osnovali prvo slovensko delniško banko. Pobudo so izvedli s finančno in kadrovsko pomočjo češke Živnostenske banke iz Prage. Uspešno zbiranje hranilnih vlog in zaupanje domačih poslovnežev je omogočilo ljubljanski kreditni banki hiter in uspešen razvoj. Rast denarnega zavoda je bila tesno povezana z odpiranjem podružnic in agencij na Slovenskem ter v južnoslovanskih pokrajinah avstrijskega dela monarhije kot tudi v Bosni in Hercegovini. Ljubljanska kreditna banka je odprla svojo prvo podružnico v Splitu že leta 1901. Sledile so ji podružnice v Celovcu (1904), Trstu (1908), Sarajevu (1909), Gorici (1910) in Celju (1912).

Upravni svet LKB je na seji 20. novembra 1908 sklenil ustanoviti podružnico v Trstu: Podružnica Ljubljanske kreditne banke v Trstu, Laibacher Creditbank filiale Triest, Banca di credito di Lubiana succursale Trieste. 6. decembra 1908 je c.k. trgovsko in pomorsko sodišče v Trstu prejelo prošnjo za vpis podružnice v register tvrdk. S podružnico LKB se je še bolj okrepila teža in vloga slovenskih denarnih zavodov v Trstu. Za časa poslovanja je tržaška podružnica LKB imela dva različna sedeža: v Ulici Caserma 2 ter na Piazza della Borsa 10.

Takoj po prihodu Italije v Trst je bila podružnica LKB podvržena pritiskom kot vsi ostali slovenski in slovanski denarni zavodi. Posebne inšpekcije, vladni komisar v banki, pogosti pregledi, stalno motenje rednega poslovanja so bile stalnice v prvih povojnih letih. Nato je tržaška podružnica le obstala. Ni ji bila usojena dolga življenjska doba, saj se je njena nit pretrgala v letu 1929.

O tem priča zapisnik seje upravnega sveta Ljubljanske kreditne banke z dne 28. septembra 1929. Četrta točka dnevnega reda: Likvidacija podružnice Trst. "Soglasno se vzame na znanje in soglasno potrdi likvidacijo podružnice v Trstu na ta način, da se je s cesijsko pogodbo de dato 5. september 1929 odstopilo to podružnico zavodu Banca Nazionale del Lavoro Roma, ki je prevzel vsa aktiva in pasiva podružnice v Trstu."

Na 30. rednem občnem zboru Ljubljanske kreditne banke, ki je bil 22. marca 1930 v bančni dvorani v Ljubljani na Dunajski cesti števil. 1, so upravitelji predstavili letno poročilo za leto 1929, kjer so med drugim

zapisali: "(...) Pod pritiskom političnih in gospodarskih razmer smo morali opustiti svojo zadnjo inozemsko podružnico v Trstu. (...)". Tako se je po dvajsetih letih prekinilo poslovanje tržaške podružnice ljubljanske kreditne banke.

### HRVATSKA ŠTEDIONICA V TRSTU

Leta 1909 so Hrvati, ki so živeli v Trstu, ustanovili denarni zavod z imenom Hrvatska štedionica v Trstu, registrirana zadruga s omejenim jamstvom. Zamisel je padla na plodna tla. Štedionica je poslovala v prostorih na Borznem trgu v Trstu na števil. 3 v prvem nadstropju. Tam so se člani dobivali na občnih zborih oziroma skupščinah, kot so jih sami nazivali.

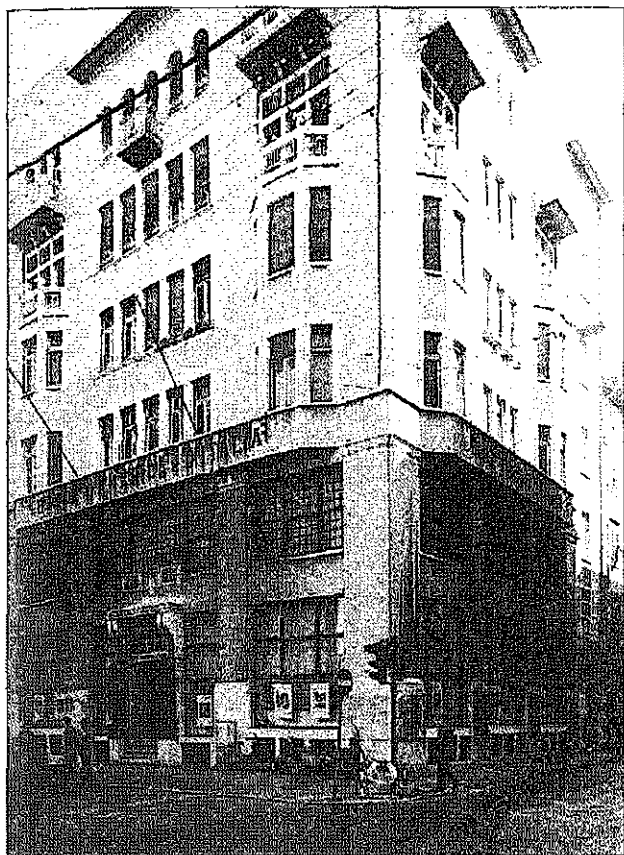
Vsega skupaj so se člani sestali enajstkrat. Prvič so ustanovili denarni zavod, devetkrat so se zbrali na rednih občnih zborih, na izrednem občnem zboru pa so se odločili za likvidacijo. Sedmi občni zbor je potekal v posebnih razmerah. Bil je prvi po vojni, potekal je po napadu fašističnih škvader 13. julija 1920 na prostore zavoda, kar je povzročilo znatno škodo ter uničenje večjega dela arhiva. Nadalje so člani sklenili spremeniti pravila ter naziv denarnega zavoda, ki se je po novem glasil v dveh jezikih: Zadruga štedionica, registrirana zadruga s omejenim jamstvom - Cassa di risparmio federale, consorzio registrato a garanzia limitata. Iz naziva je izginila etnična identiteta, tudi to je bil odraz časa.

Po osmem občnem zboru so prenesli sedež hranilnice z Borznega trga v Ulico Orologio števil. 6. Tam je bil tudi izredni občni zbor članov. Zbrali so se 7. novembra 1922 ter se odločili za likvidacijo denarnega zavoda. Takrat je štedionica štela kar 612 članov.

### ŽIVNOSTENSKA BANKA

Živnostenska banka je bila prvi bančni zavod na Češkem, saj je bila ustanovljena že leta 1868. Češko gospodarstvo je bilo v veliki meri soudeleženo v trgovskem prometu skozi Trst, zato je povsem logično, da je Živnostenska banka raztegnila svoje poslovanje v naše mesto. Leta 1910 je bila ustanovljena podružnica v Trstu. Sedež je imela v lastni stavbi na vogalu Trga Ponterosso in Ulice Nuove (današnja Via Roma). Omenjena stavba je nato služila poslovanju denarnega zavoda Banca d'America e d'Italia, danes je tam sedež tržaške podružnice Deutsche Bank.

Po prvi vojni je tržaško podružnico ŽB doletela usoda ostalih slovenskih zavodov v Trstu. Najprej je dobila vladnega komisarja, nato je morala zaprositi za italijansko državljanstvo. Na novo se je morala registrirati pri pomorskem in trgovskem sodišču v Trstu. Vse to češki banki ni nikoli omogočilo, da bi resnično in polno poslovala. Tako so pod silo razmer predali posle in sedež zavodu Banca d'America e d'Italia. To se je zgodilo leta 1928.



**Pročelje mogočne stavbe v Trstu, kjer je v letih 1910-1928 poslovala tržaška podružnica Živnostenske banke. Kasneje je stavbo prevzela Banca d'America e d'Italia, danes jo upravlja tržaška podružnica Deutsche Bank. Palačo češke Živnostenske banke je projektiral arhitekt Josip Costaperaria.**

**La facciata dell'imponente edificio in cui dal 1910 al 1928 operò a Trieste la filiale della Živnostenska Banka. In seguito, lo stabile passò alla Banca d'America e d'Italia, attualmente ospita la filiale triestina della Deutsche Bank. Il palazzo della Živnostenska Banka venne ideato dall'architetto Josip Costaperaria.**

### O ŠKODI

V besedilu so nanizana dejstva, ki se nanašajo na pretekla desetletja, vendar so posledice vidne in aktualne še danes.

Dovolj je, da spregovorimo besedico "škoda" ali "povzročena škoda", in že smo krepko sedimo prav sredi današnjih dni.

Če besedo "škoda" še bolj točno opredelimo in rečemo "nepremičnine", se dotaknemo enega izmed najbolj perečih in zgočih argumentov, ki pogojujejo sosedske odnose med Italijo in Slovenijo. Italijanska stran poriva v ospredje problem nepremičnin, ki so jih zapustili ezuli ali optanti v slovenskem delu Istre; slovenska

stran pa je pred kratkim (april 95) uradno postavila zahtevo o 25 nepremičninah, ki jih je nasilno izgubila slovenska narodna skupnost v Trstu in Gorici v obdobju med dvema vojnama.

In prav o delu teh slovenskih nepremičnin sem spregovoril.

Pri problemu odvzetih nepremičnin oziroma, širše vzeto, povzročene škode določeni narodni skupnosti se odpira vrsta vprašanj. Že sama klasifikacija škode je lahko večplastna. O škodi lahko na primer razmišljamo takole:

1. materialna škoda - t.j. dejanska materialna vrednost, prenesena v današnjo vrednost;
2. danno indotto - t.j. škoda, ki je bila povzročena, ker je bil prekinjen obstoj (na primer: kako opredeliti škodo, ker denarni zavod ni smel poslovati 50 let);
3. moralna škoda - t.j. izguba, ki je bila vsiljena neki skupnosti, ker ji je bila povzročena neka škoda,

Še najbolj oprijemljiva je materialna škoda, vendar tudi pri tem ni vedno enostavno priti do pravih števil.

Problem škode je bil vsaj dvakrat dosledno obravnavan v prvi povojni dobi:

- a) v gradivu za pariško konferenco,
- b) v pogajanjih za londonski sporazum.

Glede tržaškega primera so uradni krogi kasneje menili, da je vsa zadeva zaključena ali vsaj delno poravnjena z dograditvijo Kulturnega doma v Trstu (1964) ter s privoljenjem, da se v Trstu lahko ustanovi nova slovenska banka pod imenom Banca di credito di Trieste-Tržaška kreditna banka, ki je bila odprta javnosti v oktobru leta 1959.

Za Slovence v Trstu (in širše vzeto slovensko narodno skupnost v Italiji) pa zadeva ni bila nikoli zaključena, saj so še vedno prisotna hotenja po vrnitvi Narodnega doma (oziroma narodnih domov, ker jih je več) v Trstu in drugih nepremičnin.

Večji del tega je v eni ali drugi obliki zaobjeto v zakonskih osnutkih, ki naj bi zagotovili globalno zakonsko zaščito slovenski narodni skupnosti v Italiji. Vendar so sedaj to le mrtve črke na papirju raznih zakonskih osnutkih, ki se pojavljajo v rimskem parlamentu zadnjih 25 let, od leta 1971 dalje. Konkretnega ni še nič.

Kot zgodovinarji lahko le ugotovimo, da je preteklost še močno aktualna in vsakodnevno prisotna.

Vsekakor si želimo, da bi v kratkem le prišlo do rešitve, ki bi vsaj delno zadovoljila večino ljudi ob meji. Da bo prišlo do kompromisne rešitve, to je pa gotovo.

### ZAKLJUČEK

Med dvema svetovnima vojnama je bilo nasilno ukinjeno skoraj vse, kar je bilo postavljeno na noge od leta 1880 dalje v Trstu. Ugotovitev velja predvsem za denarne zavode. Narodni dom je bil simbol doseženega, enakopravna uveljavitev slovenske in slovanske skupnosti v Trstu. Po drugi vojni je bilo treba začeti v

bistvu od začetka. V desetletjih po vojni (že petdeset let je) je bilo marsikaj doseženo in uresničeno, vendar slovenska narodna skupnost v Trstu ni dosegla tiste ravni, ki jo je uspela doseči tik pred prvo vojno. Saj še

danes govorimo o vrnitvi Narodnega doma, o odvzetih nepremičninah, o škodi. Zasuk v dvajsetih in tridesetih letih našega dvajsetega stoletja je bil zares rušilen in obenem dramatičen, saj so posledice opazne še danes.

## RIASSUNTO

*L'indipendenza economica è di vitale importanza per ogni popolo. E questa fu la direttrice degli sloveni di Trieste, dopo essere giunti alla conclusione che il rinascimento nazionale non sarebbe stato certo e duraturo senza la garanzia di una solida base economica. Possiamo indicarne gli inizi nel 1880, quando venne fondata la Società economica di Servola a Trieste. Altri effetti positivi si manifestarono in un notevole sviluppo dell'artigianato, del commercio e dei trasporti, e in particolare in un fiorire di casse cooperativistiche, di credito, di risparmio e di banche. Gli enti finanziari sloveni di Trieste divennero vera forza della città, cosa che furono costretti a "riconoscere" addirittura i circoli ufficiali italiani.*

*Con la fondazione nel 1905 della Banca Adriatica venne spianata la strada alla formazione di un capitale bancario e industriale autonomo. All'epoca, l'ascesa degli sloveni di Trieste fu veramente impetuosa. Un'ascesa che venne prima arrestata dal crollo della monarchia austro-ungarica e poi demolita completamente dal fascismo. Dopo la seconda guerra mondiale, gli sloveni di Trieste furono costretti a ricominciare d'accapo. Dovettero raccogliere tutte le forze per arrivare alla rifondazione a Trieste di un istituto bancario sloveno autonomo e alla creazione di una nuova rete di enti economici e finanziari sloveni.*

## VIRI

### 1. Odsek za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu

**Gospodarstvo HA-HI.** Jadranska banka. Več fasciklov.

**Gospodarstvo HA-HI.** Tržaška posojilnica in hranilnica. Fasc. G1.

**Gospodarstvo HA-HI.** Trgovsko-obrtna zadruga, Ljudska hranilnica in posojilnica, Splošna hranilnica, Narodna posojilnica in hranilnica. Fasc. G2.

**Gospodarstvo HA-HI.** Ljubljanska kreditna banka, Hrvatska štedionica, Živnostenska banka, Osrednja banka čeških hranilnic. Fasc. G3.

### 2. Državni arhiv v Trstu - Archivio di Stato di Trieste

**Regio Governatorato della Venezia Giulia.** Atti generali, Ufficio economico-finanziario, busta 139.

**Regio Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia.** Gabinetto, buste 52, 82, 85.

**Regio Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia.** Atti generali, Ufficio VI, buste 140, 141, 142, 152, 158, 164.

**Regia Prefettura della Provincia di Trieste.** Gabinetto, buste 124, 140, 147.

## LITERATURA

**Agneletto, Josip:** Uveljavljanje našega ljudstva na gospodarskem in socialnem polju v zadnjih 50 letih. V: Edinost, Trst, 17.1.1926.

**Bankarstvo v Trstu v letu 1913.** V: Tedenska priloga Primorskega dnevnika. Trst, 24. 9. 1950, str. 273-280.

**Berce, Lojze:** Premoženje tržaških Slovencev ob italijanski zasedbi. V: Koledar osvobodilne fronte za Tržaško ozemlje 1951. Trst 1950, str. 162-167.

**Cinquant'anni di vita economica a Trieste 1918-1968.** Trieste 1968.

**Dekleva, Jože:** Borba za povračilo po fašizmu povzročene škode mora biti vztrajna zahteva vseh tržaških Slovencev. V: Primorski dnevnik, Trst, 1. 3. 1951.

**Mihovilović, Ive:** Trst. Zagreb 1946.

**Narodni dom v Trstu 1904-1920.** Trst 1995.

**Naši zavodi in podjetja.** V: Veliki Jadran, občni slovenski koledar, leto 1912. Trst 1912, str. 1-29.

**PaHOR, Milan:** Slovensko denarništvo v Trstu. Denarne zadruge, hranilnice, posojilnice in banke v letih 1880-1918. Trst 1989.

**Turina, Vladimir:** Gospodarsko uveljavljanje Slovencev na Primorskem v začetku stoletja. V: Zaliv, Trst 1968, stev. 14-15, str. 3-51.

**Za naše Primorje.** Jugoslovanska matica. Ljubljana 1927.